

AKADEMIJA TAUTOS KRYŽKELIŠE

L. K. M. Akademijos 50 metų sukakties minėjimas *

Pusšimtis metų jau yra pakankama perspektyva L. K. M. Akademijos vaidmeniui vertinti¹.

Iš kurios pusės Akademią žvelgti, kokiam fone jos veikimui nušviesti, sugestiją radau prel. A. Dambrausko žodžiuose. Dambrauskas, Akademijos pirmininkas, 1936 m., atidarydamas antrą Mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimą, kalbėjo:

« Būsimieji laimingi, jei šis suvažiavimas pažadins Tamstas pagilinti savo ideologinę orientaciją, pagausinti savo gimtojo krašto pažinimą ir apskritai sustiprinti tuos intelektualinius savos tautos pajūgus »².

Tuose Dambrausko žodžiuose yra Akademijos buvimo ir veikimo prasmė. Jo mintis « intelektualinio pajūgo stiprinimas » yra pradinis Akademijos siekimas. Tik intelektualiai pajūgus asmuo stengs suvokti istorijos dinamiką ir jos ritmą, (A. a. prof. Z. Ivinskis mėgėjų kartoti graikų filosofo išmintį: es niekada nebrisi t pačiu metu kartu: vandenys kiekvieną sekundą bus jau kiti). Tautai bei žmonijos gyvenimas yra upė — kinta, rieda. Suvokti šios raidos faktus, šio fakto dėsnius tūrai galintais tik intelektualiai pajūgus asmuo.

« Pagausinti savo gimtojo krašto pažinimą » — kalbėjo Akademijos pirmininkas. O tai reiškia, kad intelektualinis pažinimas turi būti atremtas konkrečiai savos tautos tikrovė. Savo tautos tikrovę gali būti kitokia nei kaimynų, ir ji gali reikauti kitokio traktavimo.

« Pagilinti savo ideologinę orientaciją » — šis reikalavimas pras-

* Autorius buvo pramatus šį pranešimą papildyti ir jo stiliu padailinti. Mirtis sutrukdė. Spausdinama koks buvo skaitytas.

¹ Apie Akademijos kūrimą, veiklą, atgaivinimą išėivijoje: Prof. Stasys Yla, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijs (Suvažiavimo darbai, V t., Roma 1964, 3-28 psl.)*; Kun. Rapolas Krasiuskas, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos veikimo ir darbų apžvalga (Metraščių, I t., Roma 1965, 329-342 psl.)*; Dr. S. A. Bakis, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos 50 metų sukaktis* (rankraštis).

² *Suvažiavimo darbai, II t., Roma 1973, 458 psl.*

mingas tuo, kad ideologin orientacija padeda apsisaugoti nuo suklydimo problemas sprendžiant; sprendžiant pasirinkim krypties, kada tauta pasijunta kryžkel je ; kada tautai reikia pastatyti prieš akis jos paskirties vizij , kuri visos tautos veikt prasmint ir bendram tikslui sutelkt j gas.

Šiaip suprantant Akademijos pirmininko žodžiuose Akademi- jos prasm , norima ia apžvelgti Akademijos pusšimt tuo inte- lektualinio vadovavimo atžvilgiu; konkre tiai: kiek Akademia prisid jo prie sprendimo tautos problem tais momentais, kada tauta atsidurdavo kryžkel se ?

I. Problemos nepriklausomoje Lietuvoje ir j sprendimas

1. *Pagrindinis problemos*. — Per 22 nepriklausomyb s metus tauta išgyveno daug problem . Noriu sustoti prie ketverto, kurios, mano supratimu, esmin s.

Viena problema — anks iausia — kult rin s : kult rin s linkm s pasirinkimas — ryt : slaviskosios, ar vakar : germanišk- osios, romaniškiosios.

Lietuvi šviesuomen s didžioji dalis buvo mokiusis rus (mažiau lenk) mokyklose. Buvo nat ralu, kad jai rus (mažiau lenk) kult ra buvo tapusi sava. Parvyk nepriklausomos Lie- tuvos mokyklas, universitet , administracijos staigas, literat r , men , teatr , netgi kariuomen — savaime sviro t pus . Žy- miai mažesn dalis buvo mokiusis Vakaruose ir gyveno vakarie- tin s kult ros id jom bei stilium.

Atsid rimas tarp dvejop kult r dav gyvenimui dvilypumo, tampos, id jin s, kult rin s kovos. Kova nesibaig iki nepri- klausomos valstyb s galo. Nesibaig , atrodo, net pavergoje Lie- tuvoje.

Antra problema buvo politin . Ji at jo pirmajai tebesant aktualiai. Tai demokratin s ar totalistin s (tada : Lietuvoje vadi- namos autoritetin s) valstyb s sampratos bei praktikos pasirinki- mas. Demokratin samprata buvo pirmesn . Jai ypating spalv tuo metu dav parsinešta iš Rusijos revoliucijos chaotin dvasia. Totalistin samprata at jo kaip reakcija prieš demokratin s prakti- kos iškrypas.

Buvo svarbu ne tai, kad 1926 m. vyko karinis perversmas. Svarbu, kad per vis antr nepriklausomos Lietuvos dešimtmet šviesuomen je reišk si tampa tarp to dvejopo galvojimo, dvejop sistem . tampa stabd pilietinio susipratimo, aktyvumo bei loja- lumo pažang .

Tre ia problema buvo moralin . Ji m aktual ti nepriklausomyb s antro dešimtme io viduryje. Miestuose m augti lietuviškoji buržuazija. Jaunos mies ionijos praktikoje valstietin kaimo dvasia ir tradicijos tur jo užleisti pirmenyb buržuaziniam stiliui ir vertybi supratimui. Tai buvo sm gis tradicinei moralei. Su antro dešimtme io antra puse ši moral s problema virto aliarmu.

Ketvirt problem vadin iau egzistencijos problema — tautin s, valstybin s egzistencijos. Ji m aktual ti su Europoje kylan io kataklizmo teorijom, o netrukus ir praktika. Totalistini valstybi augantis revanšo geismas, proletarin s revoliucijos gr sm reišk si ne tik žodžiais. Fašistin Italijos agresija prieš Etiopij , Ispanijos revoliucija ir pilietinis karas, iš j s toli už šios valstyb s rib . Tai dar tolimi nuo m s t vyn s aidai. Austrijos likimas, ekoslovakijos likimas — buvo art jantieji kataklizmo ženklai. Pagaliau tiesiogiai mus paliet Lenkijos ultimatumas 1938, Vokietijos ultimatumas 1939 m. vykiai tikinamai kalb jo, kad istorijos dinamikos sriautas pagreit jo ir mus paliet . Paliet klausimu : b ti mums ar neb ti ?

Ar ši dinamikos srov atv r mums akis ir pažadino m s budrum pasirošti naujiems vykiams, dar gr smingesniems ? Pasirošti taip, kad su mažesne žala pakeltume potvyn , stengdamiesi išlaikyti egzistencij — valstyb s, tautos ?

Momentas rod s lyg gr žimas prie 1918-1919 met . Prie to taško, iš kurio prasid jo valstyb s egzistencija. Tada tautoje kilo moralini j g kovai už valstyb s egzistencij . Dabar toki j g reikalas pasikartojo.

Ši keturi problem akivaizdoje tebus kartojamas klausimas : kiek L. K. M. Akademija prisid jo prie ši problem sprendimo ; prie keli ieškojimo, prie vizijos sudarymo tautos artimesnei ir tolimesnei atei ?²²

2. *Problem sprend jai ir Akademija.* — Prieš klausim atsakant, tebus sumin ta prielaida kaip aksioma. B tent: kolektyvai retai kada gali b ti k r jai: literat ra, menas, filosofija, sociologija, religija, tikslieji mokslai yra kuriami asmen — ne kolektyv . Akademija buvo kolektyvas.

Kolektyvas gali sudaryti k r jui ar jo k rybai palankias s - lygas. Materialines — kad nereikt r pintis duona kasdienine. Moralines — nukreipti k r jo d mes problemas, duoti paskat .

Antra — kolektyvas gali b ti k r jui pirmasis vertintojas — gali jo id jas papildyti, koreguoti kritiškom pastabom.

Tre ia — kolektyvas gali duoti k r jo produktui visuomenin rink — paleisti jo k rin apyvert , j išpopuliarinti. Pastar j

funkcij atlikdamos, kolektyvas vykdyt tre i prel. Dambrausko min t Akademijos pareig — «kelti visos tautos intelektualin paj gum ».

Ne visas ir ne iš karto šias kolektyvo funkcijas paj g atlikti Akademija.

Pirmoji problema — kult rin — buvo anks iausiai ir giliausiai sprendžiama St. Šalkauskio*¹ *³. Jo vizija lietuvi tautai, jo si loma tautinio ugdymo, tautin s kult ros linkm buvo iš-reikšta jo formule — « Ryt ir Vakar kult r sintez ».

Neturiu žini , kad ši Šalkauskio vizija b t buvusi diskutuo-jama Akademijoje. (Juk pati Akademija tik 1922 susik r).

Antroji problema — politin s sistemos problema — sprendimo susilauk v l to paties Šalkauskio raštuose⁴. Neturiu žini , kad Akademija tas id jas b t diskutavusi.

Bet ia Akademija suvaidino kit rol Šalkauskio id jom su-prasti ir pl sti. Akademija m si strategijos ilgus distancijos veik-lai : suorganizavo Amerikoje pinig , parinko eil žmoni , baigu-si Lietuvos universitet , dav stipendijas, kad vykt Vakarus studij t sti. Akademija tokiu b du leliamai prisid jo prie naujos nepriklausomoje Lietuvoje išaugusios generacijos intelektualinio avangardo paruošimo. Šie jauni intelektualai siliejo gyvenimo srov ne tik su vakarietine dvasia, bet ir su jauna energija. siliejo universitet , spaud , jaunimo, darbinink organizacijas. Jie ir patys dažnai nesijaut , kad pl toja savo mokytojo Šalkauskio id jas, kalb dami betgi naujais žodžiais ir naujais konkreiais si lymais. Jei Šalkauskis rod politinio gyvenimo ideal teoriškai šios naujos generacijos pareiškimuose jie virto ištisa valstybine programa⁵ ³. Jie sugeb jo rasti sprendim , atremt konkre i lietuvišk tikrov ir valstyb s autoriteto ir asmens laisv s sintez .

Akademijos reikšm augo ypa iai nuo 1933 m., kai ji prad jo rengti «Mokslinink ir mokslo m g j suvažiavimus ». Tai buvo prof. J. Ereto organizacinio genijaus išradimas ir vykdymas. Tie suvažiavimai atliko nauj funkcij — virto pla iu ir autoritetingu forumu tos Akademijos nari id joms; virto paskata privatiems mokslo m g jams reikštis su moksline iniciatyva. (Pavyzdžiui, trijuose *Suvažiavimo darb* tomuose yra 66 rašiniai; jie priklauso 56 autoriams, tarp kuri 23 yra ne iš universiteto d stytoj).

Tre ioji problema — m o r a l i n —kaip tik antrajame suva-

³ *Sur les confins de deux mondes*, 1919 ; *Ruomuva*, 1920.

⁴ *Visuomeninis aukl jimas*, 1932 ; *Ateitinink ideologija*, 1933, *ypa iai Lietuvi tautos ugdymas*, 1933.

⁵ Plg. *organiškosios valstyb s k ryb* , 1936.

žiaivime labiausiai rado trib n ir pritarim . Vysk. P. B ys savo paskaitoje *M s dorov s atgaivinimo reikal* skelb «visuotin s mobilizacijos reikal ». Diskusijas tuo reikalu baig rus profesoriaus, emigranto, Iljino sp jimu: es «gaisr , kuriuo suliepsnojo Rusija, suk r prieškarin s rus inteligentijos klaidos — katastrofiškas jos doros smukimas »⁷.

Ir visas suvažiavimas tam pritar specialia rezoliucija — kreiptis « tautos visuomen [...] gelb ti tautos dor , kaip kitados išgelb ta iš praž ties tautin Lietuvos s mon »⁸.

Neliesiu smulkiau Šalkauskio, kun. St. Ylos ir kit tuo reikalu iniciatyvos sukurti «gyvosios dvasios », « Sekmini ugnies » s j d su Šalkauskio š kiu « Degan ios širdys, vienykim s »⁹. Tai buvo efektingas atsiliepimas ši problem .

Apie ketvirt problem , kuri pavadinau egzistencine , sunkiausia kalb ti. Sunkiausia, nes ji teb ra skaudi ir nebaigta spr sti ...

Apie Europos id jin ir pilietin nepastovum , galim jos gyvenimo did jant temp , kurio negal jo išvengti ir Lietuva, pirmiausia ir sp dingiausiai prašneko prof. K. Pakštas. Tik 10 met po valstybin s nepriklausomyb s atstatymo, vadinasi, 1928 met Vasario 16 min jime Pakštas pasikartodamas sp jo:

« B t labai neatsargu manyti, kad amžinai išlaikysime savo nepriklausomyb . Gal ji yra tik meteoras, blykstel j s keista pašvaiste istorini amži eigoje . Svarbu — kalb jo jis — nepriklausomyb s momentus tikslingai sunaudoti tautai sustiprinti, kad ji gal t išlaikyti tuos bandymus, kuriuos ateitis jai dar skirs »^{10 11}.

Sis numatymas tur jo logišk išvad — didinti tautos kult rinio pasirošimo temp . Garsus buvo Pakšto posakis « Pasukime Lietuvos kult rinio gyvenimo laikrod šimt met pirmyn! »

Pažangos tempu r pinosi ir Šalkauskis ir Eretas, ir vienas ir antras atviromis akimis ži r dami Europos id jin raid ir matydami jos gr sming linkm . J rod abudu antrame ir tre iame suvažiavimuose⁴. Tre iajame suvažiavime Šalkauskis tiesiog gr smingai sp jo :

⁶ *Suvažiavimo darbai*, II t., Koma ²1973, 112-124 psl.

⁷ Ten pat, 471 psl.

⁸ Ten pat, 472 psl.

⁹ Plg. J. Eretas, *Stasys Šalkauskis*, New Yorkas 1960, 221-229 psl.

¹⁰ J. Eretas, *Kazys Pakštas*, Roma 1970, 62 psl.

¹¹ J. Eretas, *Quid de nocte ? Kelias ir etapai i ši dien dvasios kriz , žr. Suvažiavimo darbai*, II t., Roma ²1973, 3-44 psl.; St. Šalkauskis, *Ideologiniai dabarties krizi pagrindai ir katalikiškoji pasaul ži ra* ; žr. ten pat, 45-80 psl.

«Mes dabartin nepriklausomyb yra gimusi karo ir revoliucijos nuotaikoje, kuri iki šiolei toli gražu n ra dar išnykusi [...] Valstybini teritorij ir net pa ios nepriklausomyb s revizija iš šalies ateityje eventualiai galima [...] Kas laukia žmonij , kurioje jau galingai reiškiasi idolatrijos ir civilizuotos barbarijos linkm , mes dar tikrai nežinome, bet mes jau tai jau iame, susir pin gali-momis rytojaus katastrofomis. J atmosfera jau dvelkia per ne-laiming pasaul , tartum apokaliptiniai aidai, ein mums iš ateit-ies»¹².

Tai buvo Akademijos pirmininko žodžiai, skamb j iš Aka-demijos trib nos šimtam klausytoj .

Lietuvoje išaugusi generacija jautriai reagavo. Imta per-vertinti esam socialin pad t¹³. Socialinio teisingumo reikala-vimas buvo pagars j s drastišku Maceinos š kiu, paleistu KVC konferencijoje «Nuimkite auks nuo altori ir išdalykite varg-šams ! ». Nusileista praktin darbinink organizavim bei s moninim profesiniais ir ideologiniais pagrindais (Dielininkaitis, Dovy-daitis, J. Katilius).

Bet visada esama žmoni , kuriems pasaulis stovi vietoje. Jie tiki, kad pad tis, kokia yra, tokia ir pasiliks. Tokiu tik jimu gyveno ir to meto Lietuvos biurokratinis aparatas. D l to negelb jo n dinamiškiausio, pranašiškiausio prof. Pakšto dur varsty-mas prezident roje bei ministerijose. Negelb jo jo tikin jimas, kad karas neišvengiamas; kad reikia išsi sti Vakarus tam tikrus kul-t rinius turtus, išsi sti žmoni kadrus, kurie kalb t už Lietuv , kai joje nebus galima kalb ti¹⁴. Kai nepaveik , Pakštas vienas išvyko. O tuo metu *N. Y. Times* (1939.IX.28) jau informavo apie Maskvos ir Berlyno nepuolimo pakt Baltijos valstybi kaina; sp jamai t pat kartojo Londono *Times*, Vokietijos *Kölnische Zeitung*. Jau spalio 10 New Yorko laikraštis tvirtino, kad Vokie-tija išdav Baltijos valstybes imperialistiniam bolševizmui¹⁵.

Tur jome atstovus, kurie sek užsienio spaud , kurie pra-nešin jo centrui. Bet ir tada biurokratin s staigos nesi m jokio pasiruošimo.

Eil je kryžkeli tauta mok jo pasirinkti teising krypt . Šioje kryžkel je suklupo — nepaklaus žvalg , kurios skard jo iš Aka-

¹² St. Šal kauskis, *Kult rinio lietuvi tautos apsiginklavimo problema ir katolicizmas*, žr. *Suvažiavimo darbai*, III t., Roma ²1972, 14 ir 25 psl.

¹³ A. Maceina, *Buržuazijos žlugimas*, Kaunas 1940 ; *Socialinis teisin-gumas*, Kaunas 1938.

¹⁴ Plg. J. Er etas, *Kazys Pakštas, Tautinio šauklio odis ja*, Roma 1970, 124-130 psl.

¹⁵ Plg. Dietrich A. Lober , *Diktierte Option*, 1972, 23 ir 28 psl.

demijos forumo ir iš jos nari konkre i sugestij . Tauta liko neparuošta ir net nepainformuota. Iš vis keturi min t problem tai pati tragiškiausia — valstyb s, tautos, asmen egzistencija.

II. Išeivijos problemos, j sprend jai ir akademija

1. *Problemos išeivijoje*. — Akademijai, atsik rusiai išeivijoje, stojo prieš akis tremties, išeivijos problemos. Problemos nauj s lyg sukeltos, lyg naujose kryžkel se atsid rus.

B iau link s žym ti trejet problem , kurios buvo reikalingos ypatingo sprendimo.

Viena ir anks iausia — pasaul ži rin problema. ia, Vakaruose, masiškai susidurta su, palyginti, nauja, filosofija, ar filosofavimo sistema — egzistencializmu. J pažinojo jau Lietuvoje jaunieji filosofai ir apie tai kalb jo tre iajame suvažiavime¹⁶. Išeivijoje susidurta su populiariesne egzistencializmo ateistine šaka (ypa iai populiarus J. P. Sartre). Šios šakos atmosfera stipriai veik ir lietuvi intelektualinio jaunimo galvojim bei k ryb .

Pokario metais sustipr jo ir antra problema — tautin , tikriausakant, antitautin . Tautiškumas ty ia ar nety ia imta suplakti su nacionalizmu, šovinizmu, ir apkaltintas kaip antrojo pasaulinio karo šaltinis. Tautiškumas buvo kei iamas humanizmu, universalumu. Prieš tautini valstybi pluralizm imta pl sti propagand vienos pasaulio valstyb s ir vienos pasaulio valdžios id j . Antitautin je aplinkos atmosferoje tarp lietuvi studijuojan ios išeivijos kildavo klausimai kaip: «Ar verta b ti lietuviu ? », « Alabama ar Dainava ? ».

Tre ia problema — savos egzistencijos prasm s ie š k o j i m a s : kokia lietuvi išeivijos prasm , kokia prasm « žmogaus be žem s » ?

Šiom trejopom problemom didžioji lietuvi išeivijos dalis, akademin , buvo panašioje situacijoje kaip generacija prieš pirm pasaulin kar Rusijoje. Ta iau šis išeivijos laikotarpis buvo laimingesnis, negu anas. Laimingesnis tuo, kad turi asmenybi , intelektualiai , paj gi laiko problemom suprasti ir kritiškai vertinti.

2. *Problem sprend jai ir Akademija*. — Pirm problem , pasaul ži rin , anks iausiai ia sprend talentingiausias iš Lietuvoje jau brendusi naujos generacijos filosof — A. Maceina. Sa-

¹⁶ J. Girnius, *Egzistencin filosofija ir ateities filosofavimo r pes iai*, žr. *Suvažiavimo darbai*, III t., Roma ²1972, 142-166 psl.

ky iau, jis persk l egzistencializm dvi dalis: egzistencinio filosofavimo metod ir egzistencialist filosof turin . Jis parod , kad egzistencialistinio filosofavimo metodu galima prieiti ir teistines, krikš ioniškas išvadas ¹⁷.

Ta iau Maceina taip pat sp jo, kad pokario žmogus ateistas nesiima kovos prieš Diev — jis Diev ignoruoja.

Kaip ši dien filosofuojantis žmogus išsiver ia be Dievo, jau sistemingai, enciklopediškai apžvelg ir giliai objektyviai vertino jaunesn s generacijos, ia išsiskleidusios, talentingiausias filosofas J. Girnius ¹⁸.

Tas pats filosofas dav atsakym ir antrai išėivijos problemai — antitautinei ar tautinei¹⁹.

Tie patys filosofai sprend ir tre i problem — išėivijos atėities vizij , jos galimybes, uždavinius. Prie šios problemos sprend d j tekt prid ti ir vyriausios kartos atstov J. Eret ²⁰.

Problemos sprendime Eretas, Maceina ir Girnius vienas kit papildo. J žvalgas bei sugestijas apie išėivijos paskirt te manoma šioje vietoje sutraukti keli sakini schem :

a) Išėivija — kas ji yra ? Atsakymas: Išėivija ir t vyn je pasilik yra viena tauta, kurios dalys yra priverstos gyventi skirtingose s lygose : vieni laisv je be t vyn s, kiti t vyn je be laisv s. Tautos pagrindas betgi t vyn je ; tautos likimas lemiamai priklausys nuo ten palikusi .

b) Išėivijos paskirtis. Atsakymas, Girniaus žodžiais : «gyvai liudyti j (taut) ištikusi nelemti »²¹. J. Ereto žodžiais : « m s tyti už id jiškai supan iotus tautie ius »²². Z. Ivinskio žodžiais : « nuvalyti suklastot Lietuvos istorijos veid »²³. Taigi išėivijos paskirtis liudyti už taut ir kurti pla ia šio žodžio prasme.

c) Išėivijos likimas: Atsakymas: Išėivija gal netur s gali myb s t vyn sugr žti, bet sugr š t vyn , anks iau ar v liau, išėivijos k ryba. Ir, Girniaus žodžiais, « Gr ždama t vyn n egzodo literat ra gr š ne tik pati joje gyventi, bet ir savo ruožtu stiprinti lietuvišk j atspar pa iu pagrindiniu liudijimu, kad lietuviškai gyvybei n ra kitos pažad tosios žem s, kaip t v žem — Lietuva » ²⁴.

¹⁷ *Jobo drama*, 1950.

¹⁸ *Žmogus be Dievo*, Chicago 1964.

¹⁹ *Tauta ir tautin ištikimyb* , 1961 ; *Laikas ir idealas*, 1968.

²⁰ *Išėivijos klausimais*, Roma 1974, 55 psl.

²¹ *Lietuvi literat ra svetur*, 522 psl.

²² *Didysis jo nuotykis*, 131 psl.

²³ *Darbininkas*, 1968.VII.10.

²⁴ *Lietuvi literat ra svetur*, 605 psl.

A. Maceina išėivijos paskirt dar praple ia. Gr ždamas prie Šalkauskio misijos tarp Ryt ir Vakar , Maceina kalba apie baltie i paskirt «b ti tarpininku tarp Vakar ir Ryt . Europos Vakarai nesupranta bolševikini Ryt . Baltie iai d l to gali b ti jiem autentiški liudininkai²⁵». Tokio tarpininko vaidmen jis pats prisi m vokiškai skaitan iuose Vakaruose²⁶. Kiek kiti išėivijos intelektualai yra virt šios r šies tarpininkais, tegal t atsakyti tik speciali anketa.

Tokiame išėivijos problem kontekste, kokia Akademijos rol ? Akademijos, kuri ia atsik r 1955 m.

Akademija ir ia savo programos nek r . Bet ji virto forumu atskir nari bei asmen id joms, mokslinei k rybai. Dve jopu forumu. Pirma, suvažiavimais, antra, ir gal dar svarbiau — savo leidiniais, kuriuose skelbiami to mokslinio lietuviško avangardo tyrin jimai. *Suvažiavimo darbu, Metraš i* ir atskir kny g suskai iau apie 20²⁷. Juose per 8.000 puslapi ²⁸ (Lietuvoje išleis tuose 4 leidiniuose buvo per 2.000 pusl. !).

Šiuose forumuose pasireikšti Akademija sutrauk vyresnius ir jaunesnius asmenis. Kaip ši jaunesn generacija, saky iau, mokslinis atžalynas buvo aktyvus ir aktyv jo, rodo Akademijos leidini autoriai.

(Iliustracijai: Suvažiavime 1957 m. buvo 7 pranešimai, tarp j 4 Lietuvoje dar nepasireiškusi autori ; po 10 met , suvažia vime 1967 m. tarp 17 autori jaunesni net 13. *Metraštyje*, pirmame, 9 rašiniai, j 5 priklauso jaunesniems; *Metraštyje* V, 1970 m., va dinas, po 5 met , yra 7 studijos, kuri 6 priklauso jaunesniems).

Akademija virto ne tik forumu, bet ir organizacija — su 200 nari , su 15 nauj nari mokslinink , su 3 garb s nariais r m jais, su 10 židini . Tai apytikriai skai iai iš meto, kada buvo suvažia vimas Toronte.

Visa tai rezultatas daugelio veik j . Bet juos sutelk vieno žmogaus pasiaukojimas — talentingo organizatoriaus, kantraus, perfekcionista redaktoriaus. Tai prof. A. Liuima, S.J., Akademijos pirmininkas nuo 1959 m. Mokslin s spaudos organizavimu bei skel-

²⁵ *Balt emigracijos europinis uždavinys kult ros filosofijos poži riu*, žr. . *Laisv* , 1958 m. 16-17 nr., 41-58 psl. *Trys europie io iliuzijos komu nizmu akivaizdoje*, žr. . *Laisv* , 1957 m. 12 nr., 1-12 psl.

²⁶ *Das Geheimnis der Bosheit*, 1955; *Sowjetische Ethik und Christentum*, 1969.

²⁷ Dabar (1981) j yra 32.

²⁸ Dabar (1981 metais) per 14.000 psl.

bimu išėivijoje jis atlieka panaši rol , kaip Lietuvoje žurnalus bei laikrašius organizuodamas atliko prof. P. Dovydaitis.

Liuiama ne tik žmoni , rašt ir pinigų organizatorius. Jis ir id j organizatorius. Lietuvos suvažiavimuose id j raidos pagrindiniai žvalgininkai buvo J. Eretas ir St. Šalkauskis. Išėivijos suvažiavimuose — Eretas ir Liuiama. Liuiama ia pavadavo Šalkausk . Pavadavo ir prat s , ypaiai moralin s problemas analiz je.

Šalkauskis ir Liuiama analizuoja ne ateistus, ne materialistus. J d mesys nukreiptas krikš ionis, Bažny i , vadinasi, « savuosius », kurie save vadina Krikš ionimis ar Bažny ios atstovais.

Abudu ryškino ši «sav j » tragišk suskilim . Suskilim , kada viena linkme eina žmogaus ideologija, principai, kita, priešinga, jo gyvenimo praktika. Toks suskilimas veda dvejop išeit : iš pradži žmogus virsta hipokritu, veidmainiu, fariziejum ; kas to dvilypumo nepakelia, ima savo paži ras derinti prie savo gyvenimo praktikos.

Tokia tragiška žmogaus b sena yra kebas subarbar jim Vakar civilizacijos, kuri iš tradicijos tebevadinama tariamai krikšioniška kult ra.

Nuo subarbar jimo j tegali apsaugoti — sako Šalkauskis ir Liuiama — žmogaus atsinaujinimas. Pradedant nuo asmens, nuo sav s kiekvienam. Šalkauskis tai vadino « Sekmini ugnim », « gyvosios dvasios s j dži », Liuiama — « gyv ja dvasia », « Evangelijos dvasia ».

Iliustracijai keletas Liuimos sakini :

« Daugelis krikš ionis , negyvenan i Evangelijos dvasia, kaip tik ir yra, tegu ne vienintel , bet grei iausiai pagrindin priežastis ateizmo ir materializmo »²⁹.

« Jie Dievo išmint pakeit sav ja išmintimi ir ja ne tik nori vadovautis, bet ir pa iam Dievui primesti. Dievas turi taikytis prie j nor ir užma i . Tokie fariziejai dvasin turin sutelkia katalogus ir ieško b d ne kaip t dvasin turin gyvendinti, bet tik kaip to turinio išvengti, kiek jis savimeilei n ra parankus, kaip pro tas "kli tis,, pral sti»³⁰.

« Daugelis idealist — spiritualist ' materialistiškesni ' yra už pa ius materialistus. Materialistai turi daug ir idealizmo, bet daugelio dvasini vertybi atstov idealizm labai lengvai galima laim ti materialin mis vertyb mis [...] Idealistini Vakar idealizm

²⁹ *Gyvosios dvasios uždaviniai materializmo akivaizdoje*, žr. *Suvažiavimo darbai*, V t., Roma 1969, 106 psl.

³⁰ Ten pat, 110 psl.

materialistiškieji Rytai labai lengvai gali nupirkti palankia prekybos sutartimi»³¹.

«... tikrieji gyvosios dvasios uždaviniai prasideda ne nuo kit , bet nuo sav s, ne nuo teorijos, nuostat , diding projekt , bet nuo praktikos, ne nuo graži plan ar gaudži pamoksl , bet nuo darbo[...] ir prad jimo nuoširdaus gyvenimo pagal Evangelij »³².

Kaip pavyzdžiai rodo, Šalkauskis buvo link s skrosti labiau žmoni mintis, Liuima — žmoni širdis.

Ar jie turi vilties akivaizdoje atriedan ios gr sm s šiai civilizacijai ? Šalkauskis mat savo pastang menk vaisi ir d l to buvo beveik desperacijoje. « Liko tik maža pasitik jimo kibirkšt l : juk *spiritus flat ubi vult* »³³. Liuima jei nepasitik t , tai seniai b t tur j s mesti vis akcij . O gal jis gyvena kita didžia paguoda : padarysiu visa, kas yra mano galioje, neži r damas, kokie bus rezultatai — padarysiu tautai, išveivijai, žmogui... Jausmas, kad padarei, k gal jai, yra didel vidaus satisfakcija, kuri turi žmon s, ein prieš v j ; jie kitiems pagal Jakšt yra « žiburiai», pagal Gabriel Petkevi ait —«ugnies stulpai»...

Akademijos veiklos scheminei apžvalgai tikt tokia apibendrinanti išvada :

Tik visos tautos problem kontekste aišk ja Akademijos vaidmuo. Akademi ja nebuvo vienintel mokslo skatintoja bei r m ja. Negalima kartais išskirti, kas veikta Akademijos, kas kit institucij . Ypa iai, kad jose dažnai veik tie patys asmens.

Aud jos audinyje susipina vairios gijos. Tautinio gyvenimo audinyje Akademi ja buvo viena iš toki gij . Tos gijos vienas atspalvis itin ryškus — Akademi jai priklauso nuopelnas už intelektualinio elito ruošim , krikš ioniškosios orientacijos gilimim , už iškili tautos žiburi sutelkim ir j šviesos skleidim .

Ypa iai tada, kai tauta buvo kryžkel se.

III. Patirties išvados dabar iai

Ži rint iš 50 met patirties galim sugestij dabar iai, tekt sustoti bent ties tom, kuriose ryšk ja santykis tarp id jos ir visuomen s.

³¹ Ten pat, 119 psl.

³² Ten pat, 120 psl.

³³ J. Er etas, *Stasys Šalkauskis*, New Yorkas 1960, 224 psl.

1. *Pusiausvyros reikalas svarstymuose*. — Ne visada tautos dauguma prilygo savo intelektualiuosius vadus ir juos suprato. Tarp tokių, pavyzdžiui, buvo ir Šalkauskio Ryt-Vakar sintezės idėja. Ji buvo sutikta «abejingai ir net priešišškai»³⁴. Maceina po 39 metų pripažino, kad «Šalkauskio intencija, esant lietuvių tautai pašaukta, bet susitikimo erdvė tarp Ryt ir Vakarų, yra teisinga. Net ir tremtyje šis uždavinys nenyksta»³⁵.

Nenyksta, sakyčiau, dėl to, kad išvilkta iš filosofinio drabužio ir reiškiami kasdieniniais žodžiais Šalkauskio idėja savo esmę reiškia spėjimą vengti kraštutinumų, ekstremizmą. Reiškia pozityvią sugestiją laikytis pusiausvyros. Šalkauskis tada kalbėjo apie sintezę, pusiausvyros išlaikymą tarp Ryt ir Vakarų. Tada tai buvo aktualu. Šiandien mes galime kalbėti apie pusiausvyrą tarp to, kas radome šiame krašte ir kas atsineš me iš gimtosios žemės.

Man rodos, kad Šalkauskio siūlytas sintezės arba pusiausvyros kelias, išreiškiant lietuvių liaudies tradiciją. Liaudis niekada nelinko ekstremizmus, vadovaudamasi «sveiku protu». O ir šviesuomenės žymi dalis sugebėjo nuosaikiai galvoti ir veikti. Sugebėjo ta, kuri buvo susidariusi ir su Vakarais ir su Rytais. Istorinė šviesuomenė orientavosi Vakarų kultūrą nuo XIV amžiaus, juk Krokuvos universitetas buvo steigtas 1364 m. Nuo XVI amžiaus pradžios daugelis vyko į Boloniją, Paryžių, Bazelį, Heidelbergo universitetus; nuo 1514 m. Karaliaučiuje steigti universitetai. Pagaliau iš Vakarų atėjo universitetai į dvasias ir Vilnių, jais 1569 m. buvo steigta Jozefo akademija-universitetas³⁶. Tuo metu Maskvos kultūrinė orbita negalėjo orientuotis. Joje universitetas tebuvo steigtas tik 1755 m. Aiški vakarietiškoji orientacija neišnyko net ir tada, kai Vilniaus universitetas buvo uždarytas, o teologijos fakultetas ilgainiui perkeltas (1842 m.) į Petrapilį ir paverstas dvasine akademija. Jos auklėtiniai ir toliau siejosi su Vakarais. Iš jos auklėtiniai atėjo ir pirmoji Akademijos idėja (P. B. J. Š., A. Dambrauskas)³⁷. Iš dviejų kultūrų sankryžos išaugo ir Akademijos Lietuvoje paskutinis pirmininkas ir jos vizijos kūrėjas Šalkauskis.

Man rodos, kad ir dabartinė Akademija iševijoje bei šis suva-

³⁴ A. Maceina, *40 metų sukakties temomis*, žr. *Laisvė*, 1958 m. 15 nr., 6 psl.

³⁵ Ten pat, 7 psl.

³⁶ Iš tikrųjų, 1569 metais tik atvyko į Vilnių pirmieji jo zuitai, kurie sekantais metais steigė kolegiją. Ši kolegija vėliau, 1579 m., buvo pakelta į akademiją-universitetą. — Red. pastaba.

Ten Ten Ten

³⁷ St. Y. A., *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija*, žr. *Suvažiavimo darbai*, V t. Roma 1964, 6-14 psl.

žiavimas t sia tas paiais ilgaamžes Akademijos pirmtak tradicijas — pasvirim Vakarus, bet sykiu pusiausvyros išlaikym problem sprendime.

Atrodo taip pat, kad Šalkauskio skelbiama pusiausvyros, sintez s id ja gal t b ti gair sprendžiant ir daugel šios dienos problem .

Jos šviesoje, pavyzdžiui, gal t rasti teising sprendim tokios laikinio pob džio m s dažno gin o temos kaip : politinis veikimas ar kult rinis ? Dainava ar Alabama ? esu amerikietis ar lietuvis ? abstraktizmas ar realizmas k ryboje ? tradicionalizmas ar progresizmas religijoje ? kova prieš okupant rus ar prieš okupant komunist ? Netgi vadinamieji « ryšiai su kraštu », jaun j ir vyresni j santykiai...

Man rodos, kad pusiausvyros principu, derindamas atsinešt ir iš t v gaut kult rin paveld jim su amerikini s kult ros geraisiais pradais, kun. St. Yla rado supratimo jauniausioje generacijoje, kuri d l to kartais save pavadindavo « Ylos generacija ».

2. *Id jin s akcijos reikalas.* — Jos esm nor iau palyginti su likimu evangelin s s klos, mestos dirv — ger dirv , eršk -iuot , akmening .

Id jos, jusios šalia Akademijos ar per Akademij , ne visada rado ger dirv . Buvo min ta, kokis likimas ištiko Šalkauskio kult rin s misijos id j , Pakšto sugestijas.

Priežastis, tur b t, ta, kad dar nebuvo dirva pakankamai paruošta. Iškilieji protai numat toliau, nei mes steng me priimti, Tegyvenome juk tik 22 nepriklausomus metus. Per t laik padar me reliatyviai nuostabios pažangos. (Plg. socialinio klausimo sprendim — žem s reform ; katalik pasaulie i apaštalavim — KVC, kuris ia tik po 40-50 met sprendžiamas !). Bet 22 met buvo dar per maža. Jei b tume tur j dar kitus 22 metus, b t susp ta intelektualiai pakilti iki tokio tautos intelektualinio paj gumo, apie kur kalb jo Dambrauskas; b tume suprat savo pranašus ir dav pasauliui žiburi kaip ir kitos tautos.

Gal tume ia susim styti — susim styti kiekvienas sau : ar esame išeivijoje priart j iki tokio paj gumo ? Atsakyti sau gal -tume v l kiekvienas apie save galvodamas : ar sumin t intelektualini žiburi švies esame pasteb j , parod ja susidom jimo, pritarimo ar nepritarimo — žodžiu, intelektualinio gyvumo ?

Ar, pavyzdžiui, ir prof. Liuimos t kstan ius redaguot puslapi esame bent pervert ir antraštes paskait ?

Jau buvo palyginta id ja su s kla. Id ja reikalauja veiklos

— b ti gyvandinama, kaip s kla reikalauja b ti pas ta ger dirv .

Lietuvoje Akademija dirv ruoš labiausiai suvažiavimais. Židini tada netur jo. Išeivijos Akademija turi platesn , tobulesn organizacij . Bet ji turi ir sunkesnes s lygas intelektualiniam gyvenimui. Anais laikais nebuvo tokios visuotin s aversijos intelektualizmui — knygai, raštui. Ši epocha vengia m styti. Ji nori veikti. Šioje epochoje knygos alkio n ra, o juo labiau mokslin s knygos — tokios kaip mokslini rašini rinkinys *Metraščių*. Žmogaus dvasia yra pasotinama pakaitalais, nereikalaujaniais intelektualin s tamos.

Gal d l to ir sakoma : šiandien sunku surasti knygai rašytoj , sunkiau — leid j , sunkiausia — skaitytoj .

Id ja, kaip ir prek , reikalinga rinkos. Id ja dabar randa paklaus , randa skaitan i rink tik didel s propagandos d ka. Amerikieiai tai gerai supranta. Ir d l to — knyga ar rašinys dar nepasirod , o jau dienin je ar savaitin je spaudoje yra ištrauka ar santrauka. Tai paskatina knyg sigyti, o jei ne — tai iš informacijos jau žino, kas rašoma.

Jei ir mes tai paj gtume... Jei ir mes gal tume iš eil s rašini sugriebti mus suintrigavusio bent vieno rašinio mintis perkelti populiari j spaud —dienraš ius, savaitinius...

O padaryti tai b t galima. Jei vietos židinys pasiimt uždav in bent syk metuose savo susirinkime referuoti tik apie vien iš Akademijos leidini ir apie tai parašyti vietos laikraštyje.

Tok uždav in atlik s, vietos židinys gal t jaustis vykds Šalkauskio rekomendacij : kiekvienai id jai reikia aktyvist , « vienmin i branduolio »³⁸. Tokiu b du židinys atlikt dirvos purentojo rol : dirvos, kuri reikalinga id jai prigyti. B t tada vykdomas tas idealas, kur skelb Dambrauskas — b t pakeltas visos išeivijos intelektualinis paj gumas.

Lietuvoje Akademijos leidini didžiausia atrama buvo mokytojai, vyresnieji studentai. Išeivijoje tokios atramos n ra. Tad židini rol juo labiau did ja.

Gal apie toki misij verta b t pagalvoti, prad jus Akademijos antr pusšimt . Pagalvoti, ne k Akademija nuveiks, bet klausim susiaurinti, suasmeninti: k aš galiu nuveikti ir k nuveiksiu ?

Baigiant tikt žodis, kuris angažuot — kaip Šalkauskio giliaprasmis ar Pakšto žaibiškas žodis... Tok žod ia skolinuosi:

« Kiekvienas iš m s atsako ne tik už save, bet iš dalies ir už

³⁸ J. Er et as, *Stasys Šalkauskis*, New Yorkas 1960, 223 psl.

kitus; ne tik už ši dien , bet ir už ateit , už b simas kartas. Niekas negali nuo šios atsakomyb s atsipalaiduoti. Mes formuojame (arba neformuojame) ir apsprendžiame (arba paliekame abejingume) ateit ne vienai dienai, bet — šiuo kriz s ir epoch pasikeitimo metu, — ilgiems dešimtme iams, o gal net šimtme iams. M s atsakomyb yra didel prieš artim , prieš b simas kartas, prieš savo taut , prieš pat K r j . Jei jau kiekvienas iš m s pavieniui, tai juo labiau Akademijos nariai ir pati Akademiija yra už tai atsakinga ».

Šie žodžiai priklauso Akademijos pirmininkui prof. A. Liuimai, S. J. ³⁹.

Juozas Brazaitis

³⁹ *Evangelijos ir krikš toniškosios kult ros santykis*, žr. *Suvažiavimo Darbai*, VII t. Roma 1972, 388 psl.